

MUZEYLAR – TARIX VA MADANIYAT XAZINASI

*Namangan viloyati tarixi va madaniyati
davlat muzeyi ilmiy xodimi: **Mamadaliyeva Z.***

Muzeylar insoniyat sivilizatsiyasi rivojida muhim o‘rin tutadigan muassasalardan biridir. Ular qadimiy yodgorliklar, san‘at asarlari, tarixiy hujjatlar va madaniy boyliklarni to‘plab, saqlab, keyingi avlodlarga yetkazadi. Bugungi kunda dunyo bo‘ylab millionlab odamlar muzeylarga tashrif buyurib, o‘tmish bilan yuzma-yuz kelish imkoniga ega bo‘lishmoqda.

Muzeylarning asosiy vazifasi – ilmiy, ma‘rifiy va tarbiyaviy faoliyat olib borishdir. Har bir eksponat – bu o‘ziga xos tarixiy guvoh, o‘tmishdan hozirgi kungacha yetib kelgan nodir bir xazina. Masalan, qadimiy qurollar, arxeologik topilmalar yoki milliy liboslar orqali ajdodlarimizning hayot tarzi, urf-odatlar va dunyoqarashi haqida muhim ma‘lumotlarga ega bo‘lamiz. O‘zbekiston hududida joylashgan muzeylar, jumladan, Temuriylar tarixi davlat muzeyi, Samarqanddagi Afrasiyob muzeyi yoki Xivada joylashgan Ichan qal‘a muzeyi, yurtimizning boy tarixiy merosini namoyon etuvchi muhim maskanlardir. Bu muzeylar orqali yosh avlod vatanga bo‘lgan mehrini kuchaytiradi, tarixni anglab yetadi va uni qadrlashga o‘rganadi. So‘nggi yillarda muzeylar zamonaviy texnologiyalar bilan boyitilmoqda. Virtual ekskursiyalar, multimedia ko‘rgazmalari va interaktiv dasturlar orqali muzeylar yanada jozibali va tushunarli bo‘lib bormoqda. Bu esa, ayniqsa, yoshlar orasida tarixga bo‘lgan qiziqishni oshirmoqda. "Muzey" so‘zi qadimgi yunoncha "mouseion" so‘zidan olingan bo‘lib, "ilhom parilari maskani" degan ma‘noni anglatadi. Dastlabki muzeylar qadimgi Gretsiyada tashkil etilgan bo‘lib, u yerda asosan ilm-fan, san‘at va adabiyotga oid asarlar jamlangan. O‘rta asrlarda esa ko‘proq qirollar va boy zodagonlar o‘z kolleksiyalarini yig‘ib, shaxsiy galereyalar sifatida saqlaganlar. Ammo XVIII-XIX asrlarda bu kolleksiyalar ommaga ochila boshladi va hozirgi zamonaviy davlat muzeylari paydo bo‘ldi.

Bugungi kunda muzeylar turli yo‘nalishlarda faoliyat yuritadi:

1. **Tarixiy muzeylar** – qadimiy davrlar, arxeologik topilmalar, tarixiy hujjatlar va buyumlarni saqlaydi.
2. **San‘at muzeylari** – rassomlik, haykaltaroshlik, amaliy san‘at namunalarini taqdim etadi.
3. **Tabiiy fanlar muzeylari** – geologiya, biologiya, zoologiya, paleontologiyaga oid eksponatlarni jamlagan.
4. **Texnika va sanoat muzeylari** – texnologik taraqqiyot, mashinasozlik, transport tarixi bilan tanishtiradi.
5. **Madaniyat va etnografiya muzeylari** – milliy liboslar, an‘analar, urf-odatlar, xalq hunarmandchiligi namunalarini ko‘rsatadi.

6. **Yodgorlik muzeylari** – mashhur shaxslar hayoti va ijodiga bag‘ishlangan (masalan, Alisher Navoiy uy-muzeyi).

Muzeylar faqat tarixni ko‘rsatmaydi, ular jamiyat ma’naviy-ma’rifiy hayotining ajralmas qismidir. Ular yosh avlodga: Vatanga sadoqatni o‘rgatadi; Madaniyat va tarixga hurmat uyg‘otadi; O‘rganish va ilmiy izlanishga undaydi; Estetik did va bilim saviyasini oshiradi. Ko‘plab muzeylarda ekskursiyalar, ilmiy seminarlar, bolalar uchun interaktiv darslar, ma’rifiy loyihalar tashkil etiladi. Bu esa muzeylarning nafaqat ko‘rgazma joyi, balki ta’lim maskani sifatidagi ahamiyatini oshiradi.

O‘zbekistonda 100 dan ortiq muzey faoliyat yuritmoqda. Ularning ayrimlari: O‘zbekiston Davlat san’at muzeyi (Toshkent) – Sharq va G‘arb san’at asarlari, milliy rassomlar ijodi jamlangan, Temuriylar tarixi davlat muzeyi (Toshkent) – Amir Temur va temuriylar sulolasining boy tarixini yoritadi, Samarqanddagi Afrasiyob muzeyi – qadimiy shaharning tarixi, arxeologik topilmalari bilan tanishtiradi. Ichan Qal’a davlat muzey-qo‘riqxonasi (Xiva) – ochiq osmon ostidagi muzey sifatida dunyoga mashhur. Navoiy viloyati tarixiy muzeyi – hududning tarixiy rivoji va madaniyati haqida ma’lumot beradi.

So‘nggi yillarda muzeylar raqamli texnologiyalar asosida rivojlanmoqda:

- Virtual ekskursiyalar (onlayn ko‘rgazmalar)
- QR-kod orqali eksponat haqida ko‘proq ma’lumot olish imkoniyati
- Raqamli arxivlar va interaktiv xaritalar
- Multimedia ekranlar orqali vizual hikoyalar

Bu yangiliklar muzeylarni zamonaviy avlod uchun yanada qiziqarli va tushunarli qiladi. Ayniqsa, yoshlarning texnologiyaga bo‘lgan qiziqishini hisobga olib, ta’lim va madaniyatni uyg‘unlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Muzeylar – bu xalq xotirasi, tarixiy haqiqatni saqlovchi va tarbiyaviy kuchga ega maskanlardir. Ular nafaqat ilmiy-tarixiy manba, balki inson qalbini tarbiyalovchi ma’naviy maktabdir. Har bir yosh avlod o‘z yurtining muzeylariga tashrif buyurib, ajdodlar merosidan saboq olishi, uni qadrlashi va asrashi lozim. Muzeylar – bu tirik tarix. Ular faqatgina o‘tmishni emas, balki bugungi kundagi madaniy taraqqiyotimizni ham aks ettiradi. Har bir fuqarodan muzeylarga hurmat bilan qarash, ularni asrab-avaylash va targ‘ib qilish talab etiladi. Zero, o‘z tarixini bilgan va uni qadrlagan xalqgina porloq kelajak sari dadil odimlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Moziydan sado" – ilmiy-amaliy, ma’naviy-ma’rifiy jurnal. 2022-2023-yillar sonlari.
2. "Farg‘ona vodiysida muzey ishi va faoliyati" I. Yusupov, I. Karimov. 2022-yil, O‘zbekiston Respublikasi. Madaniy meros agentligi.
3. "Moziy soboqlari" – Alijon Azizov. Namangan- 2021-yil.
4. "San’at" jurnali- 2013-yil.
5. "Guliston" – ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-badiiy, madaniy-ma’rifiy jurnal. 2021-2022-yil.